

TANRISAL OTORİTE İLİŞKİLERİ VE ÖLÜM KAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN DIVINE AUTHORITY RELATIONS AND DEATH ANXIETY

Nurhan NAZ¹, Onur YILMAZ²

Öz

Bu araştırmanın amacı, tanrısallık otorite ilişkileri ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi üzerinedir. Araştırmanın örneklemini İstanbul ilindeki 430 kişiden oluşmaktadır. Araştırmada, tanrısallık otorite ilişkilerini ölçmek için Tanrı Algısı ölçeği ve ölüm kaygısını ölçmek için ise Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği kullanılmıştır. Sosyodemografik özelliklerinin belirlenmesi için araştırmacı tarafından hazırlanan Demografik Veri Formu kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analizlerinde SPSS 25 programı kullanılmıştır. Parametrik test grubunda olan ve değişkenler arası ilişkiyi test eden Pearson korelasyon analizi, gruplar arası anlamlı farkı saptamak için Bağımsız Gruplar t-testi ve ANOVA kullanılmıştır. Yordayıcılık analizi için Çoklu Doğrusal Regresyon kullanılmıştır. Korelasyon katsayısı için değer aralığı; 0,000*-0,300 arası zayıf, 0,301-0,700 arası orta, 0,701-1,000 arası yüksek derecede ilişki olarak tanımlanmaktadır. Tüm çalışma kapsamında referans alınan güven aralığı %95, p değeri 0,05'tir. Araştırmanın bulgularına göre, Tanrı algısı ile ölüm kaygısı ölçeği değişkenleri arasında düşük düzey negatif korelasyon, olumsuz Tanrı algısı ile ölüm kaygısı ölçeği değişkenleri arasında düşük düzey pozitif korelasyon bulunmuştur. Kadınların erkeklere göre daha yüksek olumlu Tanrı algısına, erkeklerin ise kadınlara göre daha olumsuz Tanrı algısına sahip oldukları bulunmuştur. Tanrı algısı ve ölüm kaygısı arasındaki ilişki, eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılıklar göstermektedir. Elde edilen bulgular ilgili literatür çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tanrısallık Otorite, Ölüm Kaygısı, Tanrı Algısı.

Abstract

The aim of this research is to examine the relationship between divine authority relations and death anxiety. The sample of the research consists of 430 people in Istanbul. In the study, God Perception scale was used to measure divine authority relations and Thorson-Powell Death Anxiety Scale was used to measure death anxiety. Demographic Data Form prepared by the researcher was used to determine the sociodemographic characteristics. SPSS 25 program was used in the analysis of the data obtained in the research. Pearson correlation analysis, which was in the parametric test group and testing the relationship between variables, Independent Groups t-test and ANOVA were used to determine the significant difference between groups. Multiple Linear Regression was used for predictive analysis. Value range for the correlation coefficient; It is defined as a weak correlation between 0.000-0.300, medium between 0.301-0.700, and high degree between 0.701-1.000. The confidence interval referenced in the whole study was 95%, and the p value was 0.05. According to the findings of the study, low-level negative correlation was found between perception of god and death anxiety scale variables, and low-level positive correlation between negative perception of god and death anxiety scale variables. It has been found that women have a higher positive perception of god than men, and men have a more negative perception of god than women. The relationship between the perception of God and death anxiety differs significantly according to education level. The findings were discussed within the framework of the relevant literature.

Keywords: Divine Authority, Death Anxiety, Perception of God.

¹ Klinik Psikolog, İstanbul Gedik Üniversitesi, psikolognurhannaz@gmail.com, ORCID: 0009-0007-3517-6160

² Doç. Dr., Doğu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, onuryilmaz@dogus.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8270-7354

Extended Abstract

The aim of this research is to examine the relationship between divine authority relations and death anxiety. The perception of god covers how the individual sees and perceives god, and all of the individual's feelings and thoughts about god. The perception of god is affected by one's socio-cultural environment, education and inner life. The perception of god begins to develop in a person's mind from a very early stage. Children usually get their knowledge about god from their family (Güler, 2007). It is stated that the perception of god that a person has is important not only in determining his relationship with religion and god, but also in determining his relationship with himself, other people, the society he lives in, even nature and the universe (Mehmedoğlu, 2011). Despite the meticulous research on death, the concept of death still remains unknown to human beings. The certainty of death that every human being will experience has a very important place in understanding human nature. In other words, the death of ourselves or someone else defines the meaning of being human (search for meaning, immortality, freedom, love, and individuality) rather than psychology's principles of sexuality and aggression, biological reproductive and life instinctual impulses, teachings of happiness and gratitude, or religious edicts of god's will. explains it better (Koestenbaum, 1998). The hypotheses of the research are based on finding a significant relationship between death anxiety and divine authority relations. In addition, it was assumed that divine authority relations predicted death anxiety and demographic variables were associated with these two variables. The sample of the research consists of 430 people in Istanbul. In the study, God Perception scale was used to measure divine authority relations and Thorson-Powell Death Anxiety Scale was used to measure death anxiety. Demographic Data Form prepared by the researcher was used to determine the sociodemographic characteristics. SPSS 25 program was used in the analysis of the data obtained in the research. According to the findings of the study, low-level negative correlation was found between perception of god and death anxiety scale variables, and low-level positive correlation between negative perception of god and death anxiety scale variables. Individuals with a positive perception of god typically see god as a source of strength in coping with life's difficulties. This is thought to enable them to alleviate their distress by reframing their problems in a positive way or by gaining comfort through their spirituality. Unlike religious people, spirituality seekers place greater emphasis on personal growth and typically emphasize the importance of experiencing an integrated sense of connection with god, a higher power, and/or nature in daily life (Underwood, 1999). In this context, it can be expected that the perception of divine authority in the form of religiosity (institutionalized or tradition-centered religious practices) and the dimension of spirituality and death perception and anxiety of individuals who perceive divine authority may differ. Various studies show that belief in life after death has a moderating effect on death anxiety, but the results are inconclusive (Alvarado et al., 1995). It was determined that the independent variable of positive god perception was a significant predictor of the death anxiety dependent variable. There is a clear relationship between positive god perception and low death anxiety (Jung, 2018). Krause (2003) states that a positive perception of god is beneficial for psychological well-being. It is reported that positive perception of god and belief in a rewarding afterlife predict death anxiety (Wing, 2006). Exline et al. (2017) underline that a positive perception of god can help develop positive thoughts and feelings when they see god as omnipotent but with good intentions towards people. Considering that devotion to god changes according to different stages of life (Wink and Dillon, 2002; Hayward and Krause, 2015), it can be said that positive god perception functions as a protective factor in the relationship between age and mental health outcomes. It has been observed in studies conducted during the COVID-19 period that adults with a higher average age tend to use more problem-focused coping and less avoidant coping strategies than younger adults (Minahan et al., 2021). It has been found that women have a higher positive perception of god than men, and men have a more negative perception of god than women. It can be said that it is necessary to evaluate this finding in the context of the concept of gender. The relationship between the perception of god and death anxiety shows significant differences according to education level. It can also be said that the level of education carries the perception of god from a radical to a more positive one. As the level of education increases, it is considered more important to show sensitivity and intentionality about having basic human values, and morality is often perceived as a separate field independent of religion.

GİRİŞ

Tanrı algısı kavramı, bireyin Tanrı'yı algılama biçimi ve Tanrı'ya dair sahip duygu ve düşüncelerin bütünü ile şekillenmektedir. Aynı zamanda Tanrı'yı algılayış biçimi, bireyin zihninde bir Tanrı imgesi oluşturmaktadır. Tanrı algısını etkileyen unsurlar; bireyin yetiştiği çevre, eğitim durumu ve içsel dinamikleridir. Tanrı algısı; bireyin erken dönemlerinde, ailesinden aldığı bilgiler ile şekillenmeye ve gelişmeye başlamaktadır (Güler, 2007). Tanrı algısı yalnızca din ve Tanrı ilişkisini belirlememektedir. Aynı zamanda diğerleriyle, bulunduğu toplumla ve hatta evren ile ilişkisini belirlemektedir. Sanat, bilim, siyaset gibi alanlarda bireyin düşüncelerinin ve algısının şekillenmesini sağlamaktadır. Bireyin Tanrı algısının oluşması bazı psikodinamiklerle ilişkilidir. Tanrı algısı, bireyin iç ve dış gerçeklik ayrımı yapmasını, ruhsal yaşantı için bir çerçeve/sınır oluşturmasını, anlam arayışını bulmasını ve varoluşsal kaygılarını anlamlandırmasını sağlamakta aynı zamanda bir geçiş nesnesi işlevi görmektedir (Mehmedoğlu, 2011).

Freud, Tanrı'yı bilinç dışı süreçleri etkileyen ve psikolojik gereksinimleri karşılayan kutsal bir baba figürü olarak tanımlamaktadır. Tüm gücü bir babadan bile daha güçlü olan bir varlığın düşüncesi ve ebeveynin manevi değerleri öğretme biçimi çocuğun inanç sisteminin şekillenmesine ve bu alandaki şemalarının oluşmasına katkı sağlayacaktır (Türk ve Bilici, 2021). Freud, insanın evren karşısında aciz bir çocuk olduğunu ve bu yüzden güçlü bir baba imajı oluşturduğunu; yetişkinlikte de bu imajın baba yerine Tanrı imajı ile yer değiştirdiğini öne sürmektedir. Özetle çocuklukta acizlik duygusu tüm yaşam boyunca devam eder ve çocuklukta babaya tutunma duygusu, yetişkinlikle birlikte babadan Tanrı'ya yöneltilir (Hayta, 2006).

Winnicott, kuramında "geçiş nesnesi" kavramından bahsetmektedir. Bu kavram, bebeğin ben ve diğerini ayırt etmesini ve anlamlandırmasını kolaylaştırmaktadır. Geçiş nesnesi, anlamlandırmayı kolaylaştırmanın yanı sıra baş etme ve yaratıcılık becerilerinin gelişmesine de katkı sağlamaktadır (Winnicott, 1971). Bu bağlamda değerlendirildiğinde geçiş nesnesi, bir nevi Tanrı temsiline oluşmasında etkiye sahiptir (Rizzuto, 2007). Tanrı algısı, kişilerin kendisini güvende hissettiği ötekilerle ilişkilerin temsilini sağlayan bir geçiş nesnesi görevi görmektedir (LaMothe, 2010). Geçiş nesnesi, annenin yokluğunda bile anne temsiline sürdürmektedir. İçsel Tanrı imgesi de hiç kimse olmadığında bile bireyde birliktelik duygusu hissettirmektedir. İçsel Tanrı imgesinin temelinde anne-çocuk ilişkisi vardır. Birçok gelenekte söz edilen "Tanrı bizi görür, kalbimizde ve zihnimizde olanı bilir ve her zaman her yerde mevcuttur" gibi ifadeler Winnicott'a göre birer geçiş fenomenidir (Hayta, 2010).

Ölüm üzerine birçok araştırma yapılmasına karşın bu kavram hâlâ bilinmezliğini korumaktadır. Ölüm kavramı, literatürde birçok tanım ve karşılık bulmaktadır. Bunlar arasında biyolojik ölüm, psikolojik ölüm, beyin ölümü, beden ölümü, akıl ölümü, örgütsel ölüm ve kliniksel ölüm gibi birçok farklı kavramla karşılaşılabilmektedir. Bu kadar farklı kavramın olması, ölüm konusunda kafa karıştırıcı olmaktadır. Bir diğer karmaşık süreç ise ölümün bir süreç mi yoksa durum mu olduğuna ilişkindir (Mojoek, 1977). Ölüm konusunda kesinliği teyit edilen tek konu, insan doğasının bir parçası olduğu ve kesinliğidir. Langs (2004)'a göre ölüm, yok olmayı temsil ettiği için ölüme dair bir kaygı yaşamak kaçınılmazdır. Ölüm kaygısı ise çevreninde tetiklemeleri ile oluşan bilinçli ya da bilinçsiz bir tepkilerin sonucu olarak ortaya çıkan duygusal dışavurumlardır. Ölüm kaygısının kökeni değişkendir. Bazen acı çekerek ölmekten korkma, bazen bilinmezliğe karşı kaygı duyma bazen de hiç beklenmeyen bir anda yok olma kaygısı ile oluşabilmektedir (Rosenbaum, 1989). Ölüm kaygısı üç farklı biçimde karşımıza çıkılabilmektedir. Bunlar varoluşsal, kaçınmacı ve koruyucu ölüm kaygısıdır (Langs, 2002). Varoluşsal ölüm kaygısı insanın ölümün kaçınılmazlığına karşı hissettiği kaygıdır. Kaçınması ölüm kaygısı, ölüm kaygısının en ilkel ve arkaik biçimidir. Bu kaygıya doğal afetler ve yaşamdaki diğer tehdit edici unsurlar sebep olmaktadır. Koruyucu ölüm kaygısı ise insanın duygusal veya fiziksel açıdan tehdit oluşturan durumlara karşı verdiği kaygıdır.

Bu araştırmanın amacı, tanrısal otorite ilişkileri ile ölüm kaygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi üzerinedir. Araştırma örnekleminin evreni temsil etmekte olduğu, kullanılan veri toplama araçlarının geçerli ve güvenilir şekilde ölçtüğü, katılımcıların sorulara doğru, tarafsız ve eksiksiz cevap verdiği ve araştırmacıların tarafsızlık ve nötralitelerini korudukları varsayılmaktadır. Yapılan araştırmada, tanrısal otorite ilişkilerini ölçmek için kullanılan veri aracı, yalnızca Tanrı Algısı Ölçeği ile sınırlıdır.

Araştırmada, vicdan ve etik değerler ile kişinin Tanrı'ya bağılılığının davranışsal ifadeleri (ibadet vb.) araştırılmamıştır.

Araştırmanın Hipotezleri

- H₁**: Tanrısals otorite ilişkileri ile ölüm kaygısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H₂**: Tanrısals otorite ilişkileri ölüm kaygısını yordamaktadır.
- H_{3a}**: Yaş ile tanrısals otorite ilişkileri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{3b}**: Yaş ile ölüm kaygısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{4a}**: Cinsiyete göre tanrısals otorite ilişkilerinde anlamlı bir fark vardır.
- H_{4b}**: Cinsiyete göre ölüm kaygısında anlamlı bir fark vardır.
- H_{5a}**: Eğitim durumuna göre tanrısals otorite ilişkilerinde anlamlı bir fark vardır.
- H_{5b}**: Eğitim durumuna göre ölüm kaygısında anlamlı bir fark vardır.

1. YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli ilişkisel tarama modelidir. Bu model, iki ve daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi incelemek için kullanılmaktadır.

1.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini İstanbul ilinde yaşayan 18 yaş üstü bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise uygun örnekleme yöntemi ile seçilmiş İstanbul ilinde yaşayan 430 kişiden oluşmaktadır. Örneklem büyüklüğü Yazıcıoğlu ve Erdoğan'ın (2014) örneklem büyüklüğü belirleme tablosuna göre belirlenmiştir. Katılımcılara araştırma sorularını yanıtlamaya başlamadan önce çalışma ile ilgili bilgi verilmiş, aydınlatılmış onam formu sunulmuştur. Çalışmanın dışlama kriterleri arasında; iletişim ve etkileşimi bozacak düzeyde aktif nörolojik ve psikiyatrik tanı almış olan bireyler ile normalin altında zekâ düzeyi olan bireyler bulunmaktadır. Çalışmanın dâhil etme kriterleri arasında; okuma-yazma bilme bulunmaktadır.

Tanrısals otorite ilişkileri ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkinin incelenmesinin belirlenmesine yönelik yapılan araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Bu çalışmada, anket uygulaması için Doğuş Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 30.05.2023 tarihli ve 2022/18 nolu toplantısında izin alınmıştır.

1.3. Araştırmanın Ölçüm Araçları

1.3.1. Demografik veri formu

Katılımcıların yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi gibi sahip oldukları sosyodemografik özellikler araştırmacı tarafından hazırlanan Demografik Veri Formu ile belirlenmiştir.

1.3.2. Thorson-Powell ölüm kaygısı ölçeği

Ölüm Kaygısı Ölçeği "ölüme ilişkin belirsizlik", "acı çekme", "ölüm süreci" ile "çürüme ve bozulma" boyutlarını içeren dört faktörlü bir yapı ortaya koyduğu ve iç tutarlılığının .80 olduğu belirlenmiştir (Thorson ve Powell, 1984). Ölçek, Thorson ve Powell (1989) tarafından duyarlılığını geliştirmek amacıyla 5'li Likert formatta yeniden düzenlenmiş ve nihayet ölçek bugün kullanılan şeklini almıştır. Ölçeğin bu son şeklinin Cronbach's alpha iç tutarlılık katsayısının .83 olduğu belirtilmiştir (Thorson ve Powell, 1990).

Ölçeğin Türkçe uyarlama çalışması, ilk olarak Karaca ve Yıldız (2001) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirliği testi yarılama yöntemi ile .73, Cronbach's alpha katsayısı ise .84 olarak bulunmuştur. Bir ay süreli test - tekrar test yöntemi ile de güvenilirliği .90 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada, "fiziksel ve ruhsal fonksiyonları kaybetme", "öte alemle ilgili kaygılar", "çürüme ve bozulma" ve "ölüm süreci ve ızdırap çekme" olarak adlandırılan dört boyut belirlenmiştir. Çalışmada, özdeğeri 1'den büyük olan ve "mahrum kalma ve aciz olma", "ölüm sonrasında belirsizliği", "çürüme

ve bozulma” ve “ölüm süreci ve ızdırıp çekme” olarak adlandırılan dört faktör belirlenmiştir. Faktörlere ait Cronbach's alpha katsayıları ise sırasıyla .87, .85, .83 ve .44 olarak bulunmuştur. Soruların 17'si olumlu, 8'i olumsuz olmak üzere ölçeğe toplamda 25 soru maddesi bulunmaktadır. Beş dereceli Likert tipi ölçektir. (Fikrime Çok Uygun=4-...- Fikrime Çok Aykırı=0). Olumlu maddeler: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 22, 24; olumsuz maddeler ise 4, 10, 11, 13, 17, 21, 23, 25 maddeleridir. Bu ölçekten en düşük 0, en yüksek 100 puan alınabilir. Yüksek puan alınması bireyin, yüksek ölüm kaygısı olduğu anlamı taşımaktadır. Bu araştırma kapsamında iç tutarlılık katsayısı olan Cronbach's alpha katsayısı .90 olarak bulunmuştur. Bu araştırma kapsamında yapılan faktör analizi sonucunda, Genel Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ölçüsü 0,83 olduğu ve Bartlett'in küresellik testinin istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde olduğu gözlemlenmiştir. ($p < .05$). Ölçeğin orijinal faktör yapısını koruduğu ve tüm faktörlerin toplam varyansın %51,35'ini açıkladığı gözlemlenmiştir.

1.3.3. Tanrı algısı ölçeği

Tanrı Algısı Ölçeği, katılımcıların Tanrı'ya yönelik sevgi ya da korku yönelimli atıflarını ortaya koymak üzere Güler tarafından geliştirilmiş bir ölçektir. Ölçekte, Tanrı algısı ile ilgili 22 tutum ifadesi yazılmış ve seçenekler 5'li Likert tipinde hazırlanmıştır. Ölçeği yanıtlayan bireyden her soru için (1) “Hiç Yansıtmıyor”, (2) “Kısmen Yansıtıyor”, (3) “Biraz Yansıtıyor”, (4) “Oldukça Yansıtıyor” ve (5) “Tamamen Yansıtıyor” şeklindeki şıklardan birini işaretlemesi istenmektedir. Sevgi ifadeleri düz puanlanırken, korku ifadeleri ters yönde puanlanmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar; bireyin sevgi yönelimli, olumlu Tanrı algısına, düşük puanlar ise korku yönelimli olumsuz Tanrı algısına sahip olduğunu gösterir. Türkçe güvenilirlik geçerlik çalışması Güler (2007) tarafından yapılmıştır.

Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması, 535 kişilik örneklem üzerinde uygulanmıştır. Ölçek maddelerinin belirlenen boyutları ölçüp ölçemediğini tespit etmek amacıyla konusunda uzman olan akademisyenler, tüm ifadeleri değerlendirmiş ve ölçeğin kapsam geçerliği gerçekleştirilmiştir. Ek olarak ölçek maddeleri Kısa Semptom Envanteri puanlarına göre de değerlendirilmiştir. Verilerin analizi sonucunda, 22 maddenin geçerli maddeler olduğu gözlemlenmiş ve ölçeğin tamamı bu ifadelerden oluşmuştur. Ölçeğin Cronbach's alpha katsayısı .83 olarak bulunmuştur. Faktör yapısı olarak incelendiğinde, ölçeğin iki faktöre sahip olduğu bulunmuştur. Tüm faktörler toplam varyansın % 55,6'sını açıklamıştır. Tüm bu analizlerin sonucu olarak Tanrı Algısı Ölçeği'nin güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğu tespit edilmiştir (Güler, 2007). Bu araştırma kapsamında iç tutarlılık katsayısı olan Cronbach's alpha katsayısı Olumlu Tanrı alt boyutu için .94 olarak, Olumsuz Tanrı alt boyutu için .83 olarak bulunmuştur. Bu araştırma kapsamında yapılan faktör analizi sonucunda, Genel Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ölçüsü 0,84 olduğu ve Bartlett'in küresellik testinin istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde olduğu gözlemlenmiştir. ($p < .05$). Ölçeğin orijinal faktör yapısını koruduğu ve tüm faktörlerin toplam varyansın %54,23'ünü açıkladığı gözlemlenmiştir.

1.3.4. Veri analizi

Veri analizine başlamadan önce, toplanan veriler uygun formata getirilip SPSS 25 programına aktarılmıştır. Sonraki aşama olan normal dağılım varsayımı değerlendirilmeye alınmıştır. Bu varsayımı değerlendirmek için basıklık ve çarpıklık katsayılarına bakılmıştır ve bu iki katsayının -3 +3 değer aralığı içinde olması normal dağılım varsayımının gerçekleştiğini belirtmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu değerlendirmeden sonra parametrik testlerin kullanılarak analizlere devam edilmiştir.

Parametrik test grubunda olan ve değişkenler arası ilişkiyi test eden Pearson korelasyon analizi, gruplar arası anlamlı farkı saptamak için Bağımsız Gruplar t-testi ve ANOVA kullanılmıştır. Yordayıcılık analizi için Çoklu Doğrusal Regresyon kullanılmıştır. Korelasyon katsayısı için değer aralığı; 0,000*-0,300 arası zayıf, 0,301-0,700 arası orta, 0,701-1,000 arası yüksek derecede ilişki olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2013). Tüm çalışma kapsamında referans alınan güven aralığı %95, p değeri 0,05'tir.

2. BULGULAR VE YORUMLARI

Tablo 1. Tanrısal Otorite İlişkileri Ölçeği, Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeğinin Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

	Basıklık	Çarpıklık
Olumlu Tanrı Algısı	-1,102	-0,033
Olumsuz Tanrı Algısı	0,187	0,938
Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği	-0,607	0,360

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

		n	%
Cinsiyet	Erkek	213	49,5
	Kadın	217	50,5
	Toplam	430	100,0
Eğitim Durumunuz	Lise	65	15,1
	Lisans	311	72,3
	Yüksek lisans	54	12,6
	Toplam	430	100,0

Katılımcıların %49,5'i erkek, %50,5'i kadın, %15,1'i lise mezunu, %72,3'ü lisans mezunu, %12,6'sı yüksek lisans mezunudur.

Tablo 3. Katılımcıların Yaşlarına İlişkin Tanımlayıcı Değerler

	n	Min	Maks	\bar{X}	Ss.
Yaş	430	18	59	32,33	8,96

Katılımcıların yaşlarının ortalaması ($\bar{X}=32,33$, $SS=8,96$), en küçük yaş 18, en büyük yaş 59'dur.

Tablo 4. Tanrısal Otorite İlişkileri Ölçeği, Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeğinin Tanımlayıcı Değerleri

	n	Min	Maks	\bar{X}	Ss.
Olumlu Tanrı Algısı	430	12	48	28,23	10,41
Olumsuz Tanrı Algısı	430	10	35	16,45	5,99
Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği	430	5	93	41,27	20,15

Olumlu Tanrı Algısı ortalaması ($\bar{X}=28,23$ $SS=10,41$), Olumsuz Tanrı Algısı ortalaması ($\bar{X}=16,45$ $SS=5,99$), Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği ortalaması ($\bar{X}=41,27$ $SS=20,15$) 'tir.

Tablo 5. Yaş ile Tanrısal Otorite İlişkileri Ölçeği ve Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği Arasındaki İlişki

	Yaş
Olumlu Tanrı Algısı	-,011
Olumsuz Tanrı Algısı	-,194**
Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği	,112*

** $p<0,01$, * $p<0,05$ Uygulanan testin ismi: Pearson Korelasyon Testi

Olumsuz Tanrı Algısı ile Yaş ($r=-,194$, $p<0,01$) değişkenleri arasında düşük düzey negatif korelasyon, Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği ile Yaş ($r=,112$, $p<0,01$) değişkenleri arasında düşük düzey pozitif korelasyon saptanmıştır.

Tablo 6. Tanrısal Otorite İlişkileri Ölçeği, Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği Arasındaki İlişki

	Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği
Olumlu Tanrı Algısı	-,291**
Olumsuz Tanrı Algısı	,138**

** $p<0,01$, * $p<0,05$ Uygulanan testin ismi: Pearson Korelasyon Testi

Olumlu Tanrı Algısı ile Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği ($r=-,291$, $p<0,01$) değişkenleri arasında düşük düzey negatif korelasyon, Olumsuz Tanrı Algısı ile Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği ($r=,138$, $p<0,01$) değişkenleri arasında düşük düzey pozitif korelasyon saptanmıştır.

Tablo 7. Tanrı Algısının Ölüm Kaygısını Yordamasına İlişkin Bulgular

	B	SH	β	t	p
(Sabit)	56,87	5,00		11,37	0,000*
Olumlu Tanrı Algısı	-0,56	0,10	-0,29	-5,54	0,000*
Olumsuz Tanrı Algısı	0,01	0,18	0,00	0,08	0,938
R(Korelasyon katsayısı)=,29 R^2(Determinasyon Katsayısı)=,09 $F=19,81$ $p=0,000^*$					

* $p<0,05$ Uygulanan testin ismi: Enter Yöntemi: Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi;

Bu regresyon modeli enter yöntemi ile kurulmuştur. Enter yöntemi ile kurulan regresyon modelinde bağımsız değişkenler doğrudan modele dâhil edilmektedir. Olumlu ve olumsuz Tanrı algısı bağımsız değişkenleri seçilerek doğrudan modele dâhil edilmiştir.

Kurulan regresyon modeli sonucunda, olumsuz Tanrı algısı bağımsız değişkeni ölüm kaygısını bağımlı değişkenini için anlamlı bir yordayıcı değildir. Buna ek olarak, olumlu Tanrı algısı bağımsız değişkeninin ölüm kaygısı bağımlı değişkeni için anlamlı yordayıcı olduğu bulgulara göre tespit edilmiştir ($R=29$, $R^2=,09$, $p<0,05$). Elde edilmiş regresyon modelinde ki bağımsız değişkenler ölüm kaygısındaki değişimin %9'unu oluşturduğu saptanmıştır. Ölüm kaygısındaki değişimi en iyi açıklayan değişkenin olumlu Tanrı algısı değişkeni olduğu saptanmıştır.

Tablo 8. Cinsiyete Göre Tanrısal Otorite İlişkileri Ölçeği, Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeğinin Karşılaştırılması

		n	\bar{X}	Ss.	t	Sd.	p
Olumlu Tanrı Algısı	Erkek	213	26,13	10,61	-4,23	423,812	0,000*
	Kadın	217	30,30	9,79			
Olumsuz Tanrı Algısı	Erkek	213	17,68	6,61	4,27	396,372	0,000*
	Kadın	217	15,25	5,04			
Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği	Erkek	213	43,39	20,69	2,17	428	0,030*
	Kadın	217	39,18	19,43			

* $p<0,05$ Kullanılan Test: Bağımsız Örneklem T-Testi

Olumlu Tanrı Algısı alt ölçeğinden ($t(423,812)=-4,23$, $p<0,05$) aldıkları puanlar, cinsiyet değişkenini üzerinden kıyaslandığında ölçeklerden alınan ortalama puanların arasında anlamlı düzeyde bir farklılığın olduğu saptanmıştır. Ortalamalar karşılaştırıldığında kadınların, erkeklere göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Olumsuz Tanrı Algısı alt ölçeğinden ($t(396,372)=4,27$, $p<0,05$), Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeğinden ($t(428)=2,17$, $p<0,05$) aldıkları puanlar cinsiyet değişkenini üzerinden kıyaslandığında ölçeklerden alınan ortalama puanların arasında anlamlı düzeyde bir farklılığın olduğu saptanmıştır. Ortalamalar karşılaştırıldığında erkeklerin, kadınlara göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Eğitim Durumuna Göre Tanrısal Otorite İlişkileri Ölçeği, Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeğinin Karşılaştırılması

		n	\bar{X}	Ss.	Var. K.	K.T	Sd.	K.O	F	p
Olumlu Tanrı Algısı	Lise	65	24,66	11,82	G.Arası	2077,60	2	1038,80	10,00	0,000*
	Lisans	311	28,15	9,93	G.İçi	44369,68	427	103,91		
	Yüksek lisans	54	33,04	9,55	Toplam	46447,28	429			
	Toplam	430	28,23	10,41						
Olumsuz Tanrı Algısı	Lise	65	17,06	7,31	G.Arası	339,41	2	169,71	4,82	0,009*
	Lisans	311	16,73	5,80	G.İçi	15037,16	427	35,22		
	Yüksek lisans	54	14,13	4,75	Toplam	15376,57	429			
	Toplam	430	16,45	5,99						
Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeği	Lise	65	49,23	22,93	G.Arası	4921,41	2	2460,71	6,21	0,002*
	Lisans	311	40,03	19,59	G.İçi	169208,83	427	396,27		
	Yüksek lisans	54	38,83	17,69	Toplam	174130,24	429			
	Toplam	430	41,27	20,15						

* $p<0,05$ Kullanılan Test: Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA).

Olumlu Tanrı Algısı alt ölçeğinden ($F(2,427)=10,00, p<0,05$) elde edilen puanları eğitim durumuna göre kıyasladığımızda ortalamalar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Uygulanan Levene's testinden sonra grupların varyanslarının homojen dağılmadığı bilgisine ulaşılmıştır ($p<0,05$). Post hoc testinin varyans homejenliği sağlanmadığında yapılan Games-Howell testi bulguları sonuçlarına göre, yüksek lisans mezunu olanların aldığı puanların lise ve lisans mezunu olanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Olumsuz Tanrı Algısı alt ölçeğinden ($F(2,427)=4,82, p<0,05$) elde edilen puanları eğitim durumuna göre kıyasladığımızda ortalamalar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Uygulanan Levene's testinden sonra grupların varyanslarının homojen dağılmadığı bilgisine ulaşılmıştır ($p<0,05$). Post hoc testinin varyans homejenliği sağlanmadığında yapılan Games-Howell testi bulguları sonuçlarına göre, lise ve lisans mezunu olanların aldığı puanların yüksek lisans mezunu olanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Thorson-Powell Ölüm Kaygısı Ölçeğinden ($F(2,427)=6,21, p<0,05$) elde edilen puanları eğitim durumuna göre kıyasladığımızda ortalamalar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Uygulanan Levene's testinden sonra grupların varyanslarının homojen dağılmadığı bilgisine ulaşılmıştır ($p<0,05$). Post hoc testinin varyans homejenliği sağlanmadığında yapılan Games-Howell testi bulguları sonuçlarına göre, lise mezunu olanların aldığı puanların lisans ve yüksek lisans mezunu olanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ

Araştırmamızda olumlu Tanrı algısı ile ölüm kaygısı ölçeği değişkenleri arasında düşük düzey negatif korelasyon, olumsuz Tanrı algısı ile ölüm kaygısı ölçeği değişkenleri arasında düşük düzey pozitif korelasyon bulunmuştur. Ancak araştırmalar, olumlu Tanrı algısı olan ve dinî aktivitelere daha fazla dâhil olan bireylerin, daha az dâhil olan bireylere göre daha iyi fiziksel ve zihinsel sağlığa sahip olma eğiliminde olduğunu belirtmektedir (Koenig, McCullough ve Larson, 2001; Wink, 2006). Ciciorelli (2004)'ye göre, insanlar, görünmeyen bir varlık olan Tanrı ile bir bağlılık oluştursalarda, Tanrı'ya bağlılık, fiziksel veya kişisel bir nesneye bağlılık kadar gerçektir. Tanrı'nın yaşamlarındaki olayların gidişatını etkilemek için insanlarla aktif olarak birlikte çalıştığı inancının istenmeyen stresli olayları içerebileceğini vurgulamak önemlidir; ancak aynı zamanda istenen hedeflere ulaşmada ve faydalı planlar yürütmeye yardım için Tanrı'ya güvenmeyi de içermektedir. Olumlu Tanrı algısına sahip bireyler tipik olarak Tanrı'yı hayatın zorluklarıyla başa çıkmada bir güç kaynağı olarak görmektedirler. Bu, sorunlarını olumlu bir şekilde yeniden çerçevlendirerek veya maneviyatları aracılığıyla rahatlık elde ederek sıkıntılarını hafifletmelerini sağlayabileceği düşünülmektedir (Parenteau vd., 2019). Bu bağlamda olumlu Tanrı algısı Kubler-Ross'un (1997) belirttiği gibi, "*Ölmek korkulacak bir şey değildir (...) her şey nasıl yaşadığına bağlıdır*" (Kubler-Ross, 1997, s.286) "sağlıklı" inancını desteklemektedir. Ölüm kaygısına ilişkin yaygın kabul gören görüş, ölüm kaygısının, pişmanlık ve umutsuzluğa yol açan, tatmin olmama veya kendini gerçekleştirme eksikliğinin bir işareti olduğunu belirtmektedir (Yalom, 1980; Wong, Reker ve Gesser, 1994). Wuthnow (1998), tanrısal otoriteyi geleneksel biçimde (dinî uygulamalara sadakat) kabul etme eğiliminde olan "dindarlar" ile bireysel özerkliğin dış otorite ve gelenek merkezli dinî doktrinler ve uygulamaların hâkimiyetinden önce geldiği "manevi arayışçılar" arasında ayrım yapmaktadır. Dindarlardan farklı olarak, maneviyat arayanlar kişisel büyümeye daha fazla önem vermektedirler ve tipik olarak günlük yaşamda Tanrı, daha yüksek bir güç ve/veya doğa ile bütünleşmiş bir bağlantı duygusunu deneyimlemenin önemini vurgulamaktadırlar (Underwood, 1999). Bu bağlamda dindarlık (kurumsallaşmış veya gelenek merkezli dinî uygulamalar) biçimindeki tanrısal otorite algısı ile maneviyat boyutu ile tanrısal otorite algılayan bireylerin ölüm algı ve kaygılarının farklılıkları içermesi beklenebilir. Çeşitli çalışmalar ölümden sonra yaşama inancının ölüm kaygısı üzerinde düzenleyici bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir, ancak sonuçlar kesin değildir (Alvarado vd., 1995). Wink ve Ciciolla (2003) dindarlığı yüksek bireylerin, başkalarıyla yakın ilişkilere, toplumsal katılıma ve gelenekselliğe değer verme eğiliminde olduğunu ve bu nedenle, genel olarak olumsuz duygular ve özel olarak ölüm korkusu deneyimine karşı tampon işlevi gördüğünü belirtmektedir. Buna karşılık, ruhsal arayışta olanlar, tıpkı kendini gerçekleştirmiş zirveciler ve sanatsal tip gibi, kişisel gelişimi (Wink ve Dillon, 2003) ve deneyime açıklığı (Wink ve Ciciolla, 2005) vurgulama eğilimindedir ve sonuç olarak ölüm kaygısını kabul etmede daha açık olduklarını belirtmektedir.

Araştırmamızın katılımcılarının homojen bir sosyodemografik popülasyondan oluşmadığını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. İster seküler ister kutsal bir ideolojiye zihniyet kodlarına sahip olsun, olumlu Tanrı algısı, inançlar ve uygulamalar arasındaki tutarlılığın ölüm kaygısına karşı koruyucu bir işlev gördüğü oluşturduğuna görüşü (Wink, 2006) sosyal gelişim ve varoluşçu yaklaşımlar açısından yorumlanabilir. Erikson'un (1963) yaklaşımı ışığında, sağlıklı bir gelişim dizisi, çocuklukta temel bir güven duygusundan yetişkinlikte kendini gerçekleştirilmeye ve ardından yaşlı yetişkinin ölümü soğukkanlılıkla kabul etmesine izin veren ego bütünlüğünün elde edilmesine yol açmaktadır. Yaklaşımam ampirik destek, ölüm kaygısı ile kendini kabul etme ve yaşam doyumunu arasında negatif bir ilişki olduğunu gösteren çok sayıda çalışma ile sağlanmaktadır (Neimeyer ve van Brunt, 1995; Tomer ve Eliason, 2000). Hümanistik varoluşçu psikologlar tarafından öne sürüldüğü gibi (May, 1958; Yalom, 1980), yaşamlarımız "ölümün kaçınılmazlığının farkındalığı ile var olmaya devam etme arzusu" arasındaki temel bir çatışmayla karakterize edilmektedir (Yalom, 1980).

Olumlu Tanrı algısı bağımsız değişkeninin ölüm kaygısı bağımlı değişkeni için anlamlı yordayıcı olduğu göre tespit edilmiştir. Olumlu Tanrı algısının düşük ölüm kaygısı arasında açık bir ilişki görülmektedir (Jung, 2018). Krause (2003) olumlu Tanrı algısının, psikolojik iyi oluş/esenlik için yararlı olduğunu belirtmektedir. Olumlu Tanrı algısı ve ödüllendirici bir öbür dünyaya inanç, ölüm kaygısını yordadığı bildirilmektedir (Wing, 2006). Exline ve arkadaşları (2017) olumlu Tanrı algısının, Tanrı'yı her şeye gücü yeten ama insanlara karşı niyeti iyi olan olarak gördüklerinde (örneğin, bizimle birlikte acı çekiyor, acının üstesinden gelmemize yardım ediyor), bu tür inançlar olumlu düşünce ve duyguların gelişmesine yardımcı olabildiğinin altını çizmektedir. Wing (2006) tarafından yapılan araştırmaya göre, olumlu Tanrı algısı, yüksek düzeyde dinî inanç ve uygulamalar arasında tutarlılığa sahip olanların, böyle bir tutarlılığa sahip olmayanlara göre ölümden daha az korkmaktadırlar. Benzer bir ilişki, dinî inanç ve uygulamalar ve ölümden sonraki yaşama inanç konusunda sürekli olarak düşük puan alan kişiler için de geçerli bulunmuştur. Özellikle geç yetişkinlik döneminde ölüm kaygısına karşı koruyucu bir faktör olarak işlev gören, bireyin ölüm hakkındaki görüşleri ile ilgili davranışlar arasındaki tutarlılıktır. Wink ve Scott (2005), böyle bir tutarlılığın olmaması, bireyi ölüm kaygısına yatkın hale getirdiğini belirtmektedir. Bowlby'nin (1969) bağlanma kuramına baz alınır, Tanrı, dünyayı keşfetmek ve zorluklarla başa çıkmak için güvenli, destekleyici bir temel olan insan bağlanmasının nesnesi olabilir. Olumlu ve olumsuz Tanrı algısı ile bağlanma stilleri arasında paralellikler kurulabilir. Tanrı ile ilişkilerin algılarına dayanarak, Kirkpatrick ve Shaver (1992) güvenli, kaçınan ve kaygılı olmak üzere üç farklı bağlanma kategorisi önermiştir. Tanrı'ya güvenli bir bağlılık, Tanrı'nın sıcak, duyarlı, destekleyici ve koruyucu olduğu algısını gerektirirken, Tanrı'ya kaçınmacı bağlılık, Tanrı'nın mesafeli, kişisel olmayan ve kişinin kişisel işleriyle pek ilgilenmediği algılarının göstergesidir. Tanrı'ya kaygılı bağlanma ise, Tanrı'nın insan ilişkilerine verdiği tepkilerde tutarsız olduğu inancını ifade etmektedir. Spesifik olarak, Tanrı'ya güvenli bağlanmanın, sürekli olarak daha düşük depresyon ve kaygı düzeyleriyle bağlantılı olduğu (Ellison vd., 2014; Leman vd., 2018) ve stresli yaşam olaylarının ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerine karşı çok önemli bir tampon rolü oynadığı bulunmuştur (Ellison vd., 2012). Pargament'in (1997) ifadesiyle, "Kendimize ve dünyaya karşı temel savunmasızlığımızı açığa vurarak yakın kaynaklarımızın ötesine itilebiliriz. Tanrı, bu en temel varoluşsal krizlere çözümler sunar."

Yaşam boyu dindarlık üzerine canlı bir disiplinler arası literatür, insanların yaşlandıkça hem örgütsel dinî katılım (Hayward ve Krause, 2015) hem de daha yüksek kişisel maneviyat seviyeleri (Bengtson vd., 2015) açısından daha dindar hale geldiğini göstermiştir (Wink ve Dillon, 2002). Tanrı'ya bağlılığın yaşamın farklı evrelerine göre değiştiği göz önüne alındığında (Wink ve Dillon, 2002; Hayward ve Krause, 2015), olumlu Tanrı algısının yaş ve ruh sağlığı sonuçları arasındaki ilişkide koruyucu faktör olarak işlevlendiği söylenebilir. Yaş ortalaması yüksek yetişkinlerin genç yetişkinlere göre daha fazla sorun odaklı başa çıkma ve daha az kaçınmacı başa çıkma stratejileri kullanma eğiliminde olduklarını COVID-19 dönemi yapılan araştırmalarda görülmüştür (Minahan vd., 2021). Olumlu Tanrı algısı, sıkıntıyla başa çıkmak için temel başa çıkma mekanizmalarını barındırdığı (Pargament vd., 2000) ve umut ve bütünlük duygusu geliştirmede özellikle önemli olduğu belirtilmektedir.

Kadınların erkeklere göre daha yüksek olumlu Tanrı algısına, erkeklerin ise kadınlara göre daha olumsuz Tanrı algısına sahip oldukları bulgulanmıştır. Bu bulgunun toplumsal cinsiyet kavramı bağlamında değerlendirilmesinin gerekli olduğu söylenebilir. Greeley (1991), kişinin Tanrı'yı (veya

daha yüksek bir gücü) nasıl kavramsallaştırdığının, bireyin etrafındaki dünyayı nasıl algıladığının göstergesi olduğunu öne sürmüştür. Cinsiyet eşitsizliği pratiklerinin Tanrı'nın daha yüksek bir gücün denetimine olan inancı güçlendirmesi olasıdır. Kadınların erkeklere göre daha yüksek olumlu Tanrı algısına sahip olması Greeley'a (1991) göre özellikle şefkatli, daha anaç ve şefkatli, bir yargıçtan çok bir arkadaş veya iyi huylu bir Tanrı algısının göstergesidir. Greeley (1991) bu algıyı "zarif bir dünya görüşü" olarak adlandırmaktadır. Erkeklerin kadınlara göre daha yüksek olumsuz Tanrı algısına sahip olması ise, Tanrı'nın hem son derece aktif ve dünyayla meşgul, hem de aşırı derecede otoriter ve yargılayıcı olarak görülmesi arasındaki bir ilişkiyi doğrulayabilir (Bader ve Froese, 2005).

Tanrı algısı ve ölüm kaygısı arasındaki ilişki eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılıklar göstermektedir. Eğitim seviyesinin, kültür ve ruhsal sağlık davranışını etkilediği bilinmektedir (Coats vd., 2017). Öte yandan, eğitim seviyesinin Tanrı algısını köktenci bir çerçeveden daha olumlu bir çerçeveye taşıdığı da söylenebilir. Eğitim seviyesi arttıkça temel insanî değerlere sahip olmakla ilgili hassasiyet ve niyetlilik göstermek daha önemli görülmekte ve ahlâk, çoğunlukla dinden bağımsız ayrı bir alan gibi algılanmaktadır. Odabaşı (2020) tarafından üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırma, öğrencilerin inançla ilgili problemlerinin olmadığı; ancak ibadetlerini düzenli bir şekilde yerine getirmedikleri ve gündelik hayatlarında dinin çok etkili olmadığı bulunmuştur.

Etik Beyan: Bu çalışmada kullanılan anket yöntemi için Doğuş Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 30.05.2023 tarihli ve 2022/18 nolu toplantısında izin alınmıştır. Aksi bir durumun tespiti halinde Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazar (lar) ına aittir.

Yazar Katkı Beyanı: 1. yazarın katkı oranı %50, 2. yazarın katkı oranı ise %50'dir.

Çıkar Beyanı: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Ethics Statement: Permission for this study was obtained from the Ethics Committee of Doğuş University with the decision number 30.05.2023. at the meeting dated 2022/18 of the relevant board. In case of detection of a contrary situation, Beykent University Journal Of Social Sciences has no responsibility and all responsibility belongs to the author (s) of the study.

Author Contributions Statement: 1st author's contribution rate 50%, 2nd author's contribution rate 50%.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest among the authors.

KAYNAKÇA

- Alvarado, K. A., Templer, D. I., Bresler, C. ve Thomas-Dobson, S. (1995). The relationship of religious variables to death depression and death anxiety. *Journal of Clinical Psychology*, 51, 202-204.
- Bader, C. ve Froese, P. (2005). Images of God: The effect of personal theologies on moral attitudes, political affiliation, and religious behavior. *Interdisciplinary Journal of Research on Religion* 1(11).
- Bowlby, J. (1969). *Attachment theory*. Simply Psychology.
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. ve Köklü N. (2013). *Sosyal bilimler için istatistik*. Pegem Akademi.
- Cicirelli, V. G. (2004). God as the ultimate attachment figure for older adults. *Attachment & Human Development*, 6(4), 371-388.
- Coats, H., Crist, J. D., Berger, A., Sternberg, E. ve Rosenfeld, A. G. (2017). African American elders' serious illness experiences: Narratives of "God Did," "God Will," and "Life Is Better". *Qualitative Health Research*, 27(5), 634-648.
- Ellison, C. G., Bradshaw, M., Flannelly, K. J. ve Galek, K. C. (2014). Prayer, attachment to God, and symptoms of anxiety-related disorders among US adults. *Sociology of Religion*, 75(2), 208-233.
- Ellison, C. G., Bradshaw, M., Kuyel, N. ve Marcum, J. P. (2012). Attachment to God, stressful life events, and changes in psychological distress. *Review of Religious Research*, 53, 493-511.
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society*. Norton.
- Exline, J. J., Hall, T. W., Pargament, K. I. ve Harriott, V. A. (2017). Predictors of growth from spiritual struggle among Christian undergraduates: Religious coping and perceptions of helpful action by God are both important. *The Journal of Positive Psychology*, 12(5), 501-508.
- George, D. ve Mallery, P. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple study guide and reference* (17.0 Update). Allyn & Bacon.
- Greeley A. M. (1991). Religion and attitudes towards AIDS policy. *Sociology and Social Research*, 75(3), 126-132.
- Güler, Ö. (2007). Tanrı algısı ölçeği (TA): Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48(1), 123-133.
- Hahs-Vaughn, D. L. ve Lomax, R. G. (2020). *An introduction to statistical concepts*. Routledge.
- Hayta, A. (2010). Nesne ilişkileri kuramı ve Tanrı tasavvuru üzerine eleştirel bir değerlendirme. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(20), 39-77.
- Hayward, R. D. ve Krause, N. (2015). Aging, social developmental, and cultural factors in changing patterns of religious involvement over a 32-year period: An age-period-cohort analysis of 80 countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(8), 979-995.
- Heimbrock, H. G. (1991). Psychoanalytic understanding of religion. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 1(2), 71-89.
- Jung J. H. (2018). Attachment to God and death anxiety in later life: Does race matter?. *Research on Aging*, 40(10), 956-977.
- Karaca, F. ve Yıldız, M. (2001). Thorson-Powell ölüm kaygısı ölçeğinin Türkçe çevirisinin normal popülasyonda geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Tabula Rasa*, 1(1), 43-55.
- Kirkpatrick, L. A. ve Shaver, P. R. (1992). An attachment-theoretical approach to romantic love and religious belief. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18(3), 266-275.
- Koenig, H. G., McCullough, M. E. ve Larson, D. B. (2004). Handbook of religion and health. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, 12(3), 332.
- Koestenbaum, P. (1998). *Ölüme yanıt var mı?* (çev. Yılmaz Akgünlü). Mavi Okyanus Yayınları.

- Krause, N. (2003). Religious meaning and subjective well-being in late life. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 58(3), S160-S170.
- Kubler-Ross, (1997). *The wheel of life: A memoir of living and dying*. Simon & Schuster.
- LaMothe, R. (2010). God representations as transitional subjects. *The Psychoanalytic Review*, 97(3), 425-449.
- Langs, R. (2002). Three forms of death anxiety. In D. Liechty (Ed.), *Death and denial: Interdisciplinary perspectives on the legacy of ernest becker* (s. 73-84). Praeger.
- Langs, R. (2004). Death anxiety and the emotion-processing mind. *Psychoanalytic Psychology*, 21(1), 31.
- Leman, J., Hunter III, W., Fergus, T. ve Rowatt, W. (2018). Secure attachment to God uniquely linked to psychological health in a national, random sample of American adults. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 28(3), 162-173.
- May, R. (1958). Contributions of existential psychotherapy. In R. May, E. Angel & H. F. Ellenberger (Eds.), *Existence; A new dimension in psychiatry and psychology* (s. 37-91). Simon and Schuster.
- Mehmedoğlu, A. U. (2011). *Tanrı'yı tasavvur etmek*. Çamlıca Yayınları.
- Minahan, J., Falzarano, F., Yazdani, N. ve Siedlecki, K. L. (2021). The COVID-19 pandemic and psychosocial outcomes across age through the stress and coping framework. *The Gerontologist*, 61(2), 228-239.
- Mojock, C. R. (1977). *A course in death education as a factor in influencing attitudes toward death of juniors enrolled in a parochial high school* [Yüksek Lisans Tezi]. Stetson University.
- Neimeyer, R. A. ve Van Brunt, D. (1995). Death anxiety. In H. Wass, & R. A. Neimeyer (Eds.), *Dying: Facing the facts* (3rd ed., s. 49-87). Boston, MA: Taylor & Francis.
- Odabaşı, F. (2020). Üniversite gençliğinin otorite algısı ve din. *İlahiyat Akademi*, (12), 183-216.
- Parenteau, S. C., Hurd, K., Wu, H. ve Feck, C. (2019). Attachment to God and psychological adjustment: God's responses and our coping strategies. *Journal of Religion and Health*, 58, 1286-1306.
- Pargament, K. I. (1997). *The psychology of religion and coping: Theory, research, practice*. Guilford Press.
- Rizzuto, A. M. (2007). God in the mind. *Annual of Psychoanalysis*, 35, 293-307.
- Rosenbaum, S. E. (1989). The symmetry argument: Lucretius against the fear of death. *Philosophy and Phenomenological Research*, 50(2), 353-373.
- Tomer, A. ve Eliason, G. (2000). Attitudes about life and death: Toward a comprehensive model of death anxiety. In A. Tomer (Ed.), *Death attitudes and the older adult: Theories, concepts, and applications* (s.3-22). Brunner-Routledge.
- Türk, M. E. ve Bilici, M. (2021). Psikanalitik ve psikodinamik perspektiften din ve maneviyat. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18), 22-34.
- Underwood, L. (1999). Daily spiritual experiences. In *Multidimensional measurement of religiousness/spirituality for use in health research* (s. 11-17). John E. Fetzer Institute.
- Wink, P. (2006). Who is afraid of death? Religiousness, spirituality, and death anxiety in late adulthood. *Journal of Religion, Spirituality & Aging*, 18(2-3), 93-110.
- Wink, P. ve Ciciolla, L. (2005). *Relation between religiousness, spirituality, and personality: Findings from a long-term longitudinal study*. Unpublished manuscript, Wellesley College, Wellesley.
- Wink, P. ve Dillon, M. (2003). Religiousness, spirituality, and psychosocial functioning in late adulthood: Findings from a longitudinal study. *Psychology and Aging*, 18, 916-924.

- Wink, P. ve Scott, J. (2005). Does religiousness buffer against the fear of death and dying in late adulthood? Findings from a longitudinal study. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 60(4), P207-P214.
- Winnicott, D. W. (1971). The use of an object and relating through identifications. *Playing and Reality*.
- Winnicott, D. W. (2013). *The child and the family: First relationships* (Vol. 6). Routledge.
- Wong, P. T. P., Reker, G. T. ve Gesser, T. (1994). Death attitude profile-Revised: A multidimensional measure of attitudes toward death. In R. A. Neimeyer (Ed.), *Death anxiety handbook* (s. 121-148). Washington DC: Taylor & Francis.
- Wuthnow, R. (1998). *After heaven: Spirituality in America since the 1950s*. University of California Press.
- Yalom, I. (1980). *Existential psychotherapy*. Basic Books.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2014). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Detay Yayıncılık.